

Manipulatief psychopaat of charmante opportunist? Alcibiades onder de historische loep van David Stuttard

Recensie

David Stuttard, *Nemesis. Alcibiades en de val van Athene* (Utrecht: Omniboek, 2019), 408pp. ISBN 9789401915519.

In 2019 verscheen de Nederlandse vertaling van David Stuttards Engelse monografie uit 2018, een boek dat met 407 pagina's lijevig genoemd mag worden. De titel lijkt in zijn vaagheid niet heel gelukkig gekozen – ook in het gelijknamige twaalfde en laatste hoofdstuk wordt niet echt duidelijk wat zijn betekenis is, of waaruit de 'goddelijke vergelding' precies bestaat – maar de ondertitel geeft afdoende weer waar dit boek over gaat. Interessant is dat het historische relaas van de val van Athene en dus de geschiedenis van de Peloponnesische oorlog (431-404 v.C.) vanuit Alcibiades als centrale figuur beschouwd worden. Daarbij kiest de auteur voor een benadering die enerzijds over de ontwikkeling, aard en belevenissen van de persoon van Alcibiades gaat, een figuur die altijd veel aantrekkingskracht gehad heeft, niet alleen in de moderne tijd, maar – zo toont Stuttard vanuit verschillende perspectieven – eveneens in zijn eigen tijd. Anderzijds wordt Alcibiades mooi ingepast in het historische perspectief van het Athene van de late 5de eeuw v.C., een perspectief dat mede door hem wordt gevormd.

De centrale vraag die Stuttard stelt, komt neer op de paradox die al velen beziggehouden heeft: hoe kon het dat Alcibiades zovelen van zijn stadsgenoten wist te

overtuigen, hoewel ze aanvoelden en inzagen dat hun steun onherroepelijk tot ellende zou leiden? Was het charisma, een gebrek aan weerstand tegen de jonge, knappe, invloedrijke aristocraat? Of noopten de omstandigheden de mensen met wie hij te maken had steeds weer tot het maken van verkeerde keuzes?

Maar Stuttards inzet is in feite veel breder. De geschiedenis van Alcibiades (voor een belangrijk deel gebaseerd op de antieke beschrijvingen van Thucydides, Plutarchus en Plato, maar ook op de beschrijvingen van onder meer de toneelschrijvers) valt immers samen met die van Athene, maar ook van Sparta en zelfs van het Perzische hof. Een dergelijke geschiedenis geeft daarmee ook een schets van de elite, van het democratische bedrijf, en van het dagelijks leven met zijn huwelijksceremonies en sportevenementen, maar ook van oorlogvoering en politiek gekonkel. Stuttards diachrone behandeling van Alcibiades' leven is daarmee een fraaie en behapbare inktijk in een beperkt maar essentieel deel van de antieke geschiedenis.

Stuttards verhaal begint eind 6de eeuw v.C., met de geschiedenis van Alcibiades' familie, de Alkmaioniden. Tegen de achtergrond van de historische ontwikkelingen (het instellen van het democratisch bestel door Kleisthenes, de oorlogen tegen de Perzen) krijgen we heel beknopt een kort lesje bij wijze van proloog, voordat Stuttgart in het eerste hoofdstuk met de geboorte van Alcibiades begint. In twaalf hoofdstukken wordt Alcibiades' leven zo ontvouwd, parallel aan de Peloponnesische Oorlog. Stuttgart is goed in staat om deze hele geschiedenis, zo vol van kleine en grote aanvaringen (veldslagen, verdragen, schandalen) helder te vertellen, wat geen geringe opgave is. Met waardering stelt de lezer vast dat de auteur deze hele geschiedenis goed overziet, de vaart erin houdt, maar ook tijdig stil staat bij een anekdote, een interessant gegeven, of een tussentijdse bespiegeling.

De auteur is in het algemeen goed geïnformeerd – een indruk die versterkt wordt door de vijftig pagina's aan noten – en smeedt zijn bronnen tot een vlot lopende geschiedenis, met veel ruimte dus om en passant de lezer te informeren over tal van situaties en gebruiken in de 5de eeuw v.C. We komen onvermijdelijk tal van grote figuren uit de contemporaine geschiedenis tegen, onder wie Socrates, Pericles, Aspasia, Nicias, de vroege sofisten en filosofen, alsook Perzen als Dārayavahuš (vindt de auteur het meer traditionele 'Darius' historisch te onverantwoord?).

Stuttard schept er veel genoeg in om de geschiedenis levendig voor te stellen en meent dan ook een overdaad aan zintuiglijke waarnemingen op het verleden te moeten plakken ('Op de dag van het ostracisme was de spanning te snijden', p. 35). Dat mag,

maar kan ook averechts werken, wanneer de lezer vermoed raakt door de eindeloze belevingsadjectieven: wat wil de auteur bereiken door te spreken van ‘geurige’ kisten met weelderige jurken (p. 28)? Soms slaat hij zo de plank ook mis. Het verhaal over Hippokleides, die naar de hand van Kleisthenes’ dochter dong, maar zich op een banket te schande maakte door op tafel te springen, wild dansend op zijn hoofd te gaan staan en aangeschoten met zijn benen te spartelen is bekend uit Herodotus. Volgens Stuttard werd Hippokleides ‘in beschaamd stilzwijgen’ heengezonden toen Kleisthenes hem vertelde dat hij het huwelijk ‘verdanst’ had. Maar in Herodotus staat juist diens beroemde spreekwoordelijke reactie te lezen (6, 129): ‘Dat zal Hippokleides een zorg zijn!’ (οὐ φροντὶς Ἰπποκλείδῃ).

Tekst en vertaling zijn in het algemeen goed en leesbaar, met af en toe ruimte voor aanscherping (nu eens panhelleens, dan weer – minder correct – panhellenistisch) en correctie: Silenus was een satyr en geen centaur, dus ook niet ‘half man, half paard’ (p. 51). De vertaling ‘muzieksleutels’ (p. 54) voor ‘keys’ met betrekking tot de musicoloog Damon is onzinnig; bedoeld zijn toonsoorten. Ook is het vreemd dat alle namen min of meer de Grieks spelling volgen (Kimon, Kleon, Kleisthenes), behalve die van Alcibiades zelf; *kadukeus* (sic, p. 170) wordt dan weer gespeld alsof het Grieks zou zijn.

Veel van wat Stuttard presenteert zal de lezer al eens gehoord of gelezen hebben, maar de vlotte presentatie maakt dit boek heel geschikt om de gebeurtenissen uit deze significante periode nog eens op een rijtje te krijgen, met tal van dwarsverbanden die hij elders misschien nog niet zag. Dat we hier zowel een persoonsgeschiedenis lezen, alsook – deels op de achtergrond, deels nauw verweven – de geschiedenis van de latere 5de eeuw is zeker effectief, ondanks wat foutjes hier en daar. De kernvraag wordt uiteindelijk niet echt beantwoord. Alcibiades blijft zo, ook na twaalf hoofdstukken, een ongrijpbaar karakter.

Floris Overduin
f.overduin@let.ru.nl

